

WITOLD JARNO
UNIwersytet Łódzki*

8. Drezdeńska Dywizja Piechoty im. Bartosza Głowackiego na Ziemi Łódzkiej w latach 1946–1949

Jednym z mało znanych epizodów w dziejach regionu łódzkiego jest pobyt na jego obszarze 8. Drezdeńskiej DP¹ w latach 1946–1949. Dywizja ta doczekała się stosunkowo bogatej literatury dotyczącej jej formowania, walk w rejonie Budziszyna i udziału w operacji praskiej wiosną 1945 r., jak również zaangażowania jej pododdziałów do zwalczania podziemia zbrojnego w południowo-wschodniej Polsce w latach 1945–1947. Jednak publikacje Stanisława Rzepskiego i Mieczysława Juchniewicza ukazują szczegółowe dzieje owego związku taktycznego jedynie do czasu jego udziału w Akcji „Wisła” latem 1947 r.² Pewne fragmentaryczne informacje na temat późniejszych losów 8. DP zawiera praca Edwarda Kospatha-Pawłowskiego, Piotra Matusaka i Dariusza Radziwiłłowicza dotycząca historii owego związku taktycznego w XX w., lecz i tu okres jego pobytu w województwie łódzkim jest jedynie wzmiankowany³. Dla-

* Wydział Filozoficzno-Historyczny, Instytut Historii, Katedra Historii Polski i świata po 1945 r.

¹ W tekście użyto następujących skrótów: bsap. – batalion saperów, DPanc. – Dywizja Pancerna, dappanc. – dywizjon artylerii przeciwpancernej, CAW – Centralne Archiwum Wojskowe, DP – Dywizja Piechoty, DPanc. – Dywizja Pancerna, DZmot. – Dywizja Zmotoryzowana, NDWP – Naczelne Dowództwo Wojska Polskiego, pal – pułk artylerii lekkiej, pp – pułk piechoty, pappanc. – pułk artylerii przeciwpancernej i WP – Wojsko Polskie.

² S. R z e p s k i, *8 Dywizja Piechoty. Z dziejów 8 Drezdeńskiej Dywizji Piechoty im. Bartosza Głowackiego*, Warszawa 1970; M. Juchniewicz, S. Rzepski, *Szlakiem 34 Budziszynskiego Pułku Piechoty*, Warszawa 1961; M. Juchniewicz, *36 Łużycki*, Warszawa 1975; S. Rzepski, *Szlakiem 32 Budziszynskiego Pułku Piechoty*, Warszawa 1959; i d e m, *Szlakiem 37 pal. Z dziejów 37 Łużyckiego Pułku Artylerii Lekkiej*, Warszawa 1965.

³ E. Kospath-Pawłowski, P. Matusak, D. Radziwiłłowicz, *8 Dywizja Piechoty w dziejach oręża polskiego*, Pruszków 1995.

tego też celem niniejszego artykułu jest ukazanie dziejów owej dywizji z okresu jej stacjonowania na Ziemi Łódzkiej, które to zagadnienie w dotychczasowej historiografii polskiej pozostaje praktycznie niezbadane.

Omawiana dywizja została utworzona w rejonie Siedlec – rozkazem NDWP nr 8 z 20 lipca 1944 r. – w składzie: 32., 34. i 36. pp, 37. pal, 11. dappanc., 19. sap. oraz kilku mniejszych pododdziałów⁴. Przy formowaniu dywizji wykorzystano żołnierzy Zgrupowania Partyzanckiego „Jeszcze Polska nie zginęła” dowodzonego przez ppłk. Roberta Satanowskiego, któremu powierzono początkowo kierowanie procesem powstawania dywizji. Jej pierwszym formalnym dowódcą został 28 sierpnia płk Wasyl Gulida, którego po kilku dniach (6 września) zastąpił płk Iwan Iwanczura, 6 listopada zaś płk Józef Grażewicz, który dowodził nią do końca marca 1946 r. (wszyscy oni byli oficerami Armii Czerwonej, podobnie jak i reszta wyższych dowódców dywizji z przełomu 1944 i 1945 r.)⁵. Dywizja sformowana została na podstawie etatu radzieckiej dywizji strzeleckiej gwardii przewidującego ponad 11 tys. żołnierzy, jej powstawaniu zaś towarzyszyły problemy kadrowe, kwaterunkowe i wyposażeniowe. Pomimo tych trudności, proces formowania został zakończony na przełomie 1944 i 1945 r., po czym dywizję przegrupowano do Warszawy, gdzie od 28 stycznia do 21 lutego 1945 r. pełniła służbę garnizonową oraz kończyła proces wyszkolenia⁶.

W lutym NDWP podjęło decyzję o skierowaniu 8. DP na front i włączeniu jej w skład 2. Armii WP pod dowództwem gen. dyw. Karola Świerczewskiego, w związku z czym na przełomie lutego i marca została przegrupowana w rejon Piły (w składzie owej armii znalazły się także cztery inne związki taktyczne piechoty – 5., 7., 9. i 10. DP). Po podporządkowaniu 2. Armii WP dowództwu 1. Frontu Ukraińskiego marszałka Iwana Koniewa, 8. DP została przegrupowana w końcu marca 1945 r. w rejon Wrocławia, 11 kwietnia zaś,

---

⁴ Były to m.in. Samodzielny Batalion Szkolny, 10. Samodzielny Batalion Medyczo-Sanitarny, 8. Samodzielna Kompania Zwiadowcza, 12. Samodzielna Kompania Chemiczna, 13. Samodzielna Kompania Łączności, 14. Samodzielna Kompania Samochodowa, 15. Piekarnia Polowa, 8. Szpital Weterynaryjny, 3063. Wojskowa Stacja Poczтовая, Warsztat Mundurowy i 1882. Kasa Banku Polowego.

⁵ S. Rzep ski, *8 Dywizja Piechoty. Z dziejów...*, s. 11–63; M. Juch nie wicz, S. Rzep ski, *Szlakiem 34 Budziszyskiego...*, s. 14 i n.; M. Juch nie wicz, *36 Łużycki...*, s. 11 i n.; S. Rzep ski, *Szlakiem 32 Budziszyskiego...*, s. 11–38; idem, *Szlakiem 37 pal...*, s. 7–36.

⁶ S. Rzep ski, *8 Dywizja Piechoty. Z dziejów...*, s. 64–80.

wraz z całą 2. Armią WP – przerzucona nad Nysę Łużycką. Pięć dni później wzięła udział w operacji forsowania wspomnianej rzeki, a następnie w walkach pod Budziszynem. Szlak bojowy zakończyła na początku maja 1945 r. udziałem w operacji praskiej, po czym w połowie tego miesiąca – po wyłączeniu 2. Armii WP ze składu 1. Frontu Ukraińskiego – powróciła do Polski, gdzie obsadziła wschodni brzeg Odry na odcinku od Frankfurtu do Nowej Soli. Pod koniec maja pododdziały dywizji zostały skierowane do ochrony zachodniej granicy nad Nysą Łużycką w pasie od Mużakowa do ujścia owej rzeki do Odry (sztab dywizji ulokowano w Lubsku). Miesiąc później, z dniem 1 lipca 1945 r., dywizja została podporządkowana 1. Armii WP i otrzymała zadanie ochrony granicy polsko-czechosłowackiej na odcinku od Piwnicznej do stacji Użok, w wyniku czego znalazła się na obszarze Krakowskiego OW. Dwa miesiące później, NDWP określiło pokojową dyslokację armii, w ramach której 8. DP (wraz z 6., 9. i 17. DP) została podporządkowana dowództwu wspomnianego okręgu, a jej dowództwo ulokowano w Tarnowie, później zaś w Sanoku⁷.

Do maja 1945 r., z uwagi na trwające nadal działania wojenne i pozostawanie większości sił WP na froncie, udział jednostek wojskowych w likwidacji silnego i aktywnie działającego podziemia zbrojnego we wschodniej i południowo-wschodniej części Polski (zarówno polskiego, jak i ukraińskiego) był stosunkowo niewielki i ograniczał się do wsparcia wydzielonymi pododdziałami działań formacji NKWD i polskich organów bezpieczeństwa. Ponieważ jednak siły podległe Ministerstwu Bezpieczeństwa Publicznego i Korpusowi Bezpieczeństwa Wewnętrznego nie były w owym czasie zdolne poradzić sobie z szybką likwidacją rosnącego w siłę podziemia zbrojnego, władze komunistyczne uznały, iż konieczne jest w tym celu większe zaangażowanie jednostek WP. Już w końcu maja do walki z podziemiem zbrojnym NDWP skierowało trzy pierwsze dy-

---

⁷ Rozkaz NDWP nr 510 z 5 IX 1945 r., CAW, Pomorski OW, sygn. IV.510.2/A, teczką 125, bez paginy; S. Rzepski, *8 Dywizja Piechoty. Z dziejów...*, s. 118–279; E. Kospath-Pawłowski, P. Matusak, D. Radziwiłłowicz, *8 Dywizja Piechoty w dziejach...*, s. 177; M. Juchniewicz, S. Rzepski, *Szlakiem 34 Budziszynskiego...*, s. 314–317; M. Juchniewicz, *36 Łużycki...*, s. 286–289; S. Rzepski, *Szlakiem 32 Budziszynskiego...*, s. 58 i n.; idem, *Szlakiem 37 pal...*, s. 46 i n.; I. Błagowieszczański, *1 Armia Wojska Polskiego po 9 maja 1945 r.*, „Myśl Wojskowa” 1966, R. XVII, z. 5, s. 70–76; K. Kaczmarek, *1 Armia WP w pierwszych miesiącach po zakończeniu wojny*, „Myśl Wojskowa” 1983, R. XXXIX, z. 3, s. 85–91.

wizje: 1. DP operowała w Warszawskim OW, 3. DP w Lubelskim OW, 9. DP zaś w Krakowskim OW. Dodatkowo, w lipcu 1945 r. do ochrony granicy polsko-czechosłowackiej i działań operacyjnych w województwie rzeszowskim (leżącym w granicach Krakowskiego OW) skierowano również 8. DP, której pododdziały od lipca do listopada zajmowały się zasadniczo ochroną granicy państwowej w rejonie Beskidu Niskiego i Bieszczad, po czym jej ochronę przekazały w listopadzie 8. i 9. Oddziałowi Wojsk Ochrony Pogranicza, co pozwoliło na zaangażowanie całości sił dywizji do walk z podziemiem zbrojnym i akcji wysiedlania ludności ukraińskiej⁸.

W tym też czasie nastąpiło ważne wydarzenie w dziejach 8. DP, jakim było nadanie jej w uznaniu zasług bojowych – rozkazem NDWP nr 180 z 19 sierpnia 1945 r. – zaszczytnego miana „Drezdeńska”, kolejnym zaś rozkazem NDWP (nr 293) imienia Bartosza Głowackiego, a wchodzącym w jej skład pułkom nazw wyróżniających: 32. i 34. pp – „Budziszyńskiego”, natomiast 36. pp, 37. pal i 11. dappanc. – „Łużyckiego” (ponadto dywizja została odznaczona Krzyżem Grunwaldu III Klasy). Uroczystość – połączona z odczytaniem owych rozkazów – odbyła się 3 września 1945 r. w Rymanowie, w jej trakcie płk J. Grażewicz (dowódca dywizji) odznaczył najbardziej zasłużonych żołnierzy za udział w operacji budziszyńskiej, a po tradycyjnym wspólnym obiedzie rozegrany został mecz piłkarski pomiędzy reprezentacją dywizji i reprezentacją mieszkańców wspomnianego miasta⁹.

Początkowo pododdziały 8. DP na obszarze województwa rzeszowskiego wykonywały głównie zadania rozpoznawcze i dopiero pod koniec 1945 r. przeszły do szerszych działań operacyjnych przeciwko oddziałom Ukraińskiej Powstańczej Armii. W okresie od

---

⁸ M. Jaworski, *Korpus bezpieczeństwa Wewnętrznego 1945–1965*, Warszawa 1984, s. 36–42; I. Błagowieszczkański, *1 Armia Wojska...*, s. 70–76; K. Kaczmarek, *1 Armia WP w pierwszych...*, s. 85–91; K. Kaczmarek, *Druuga Armia Wojska Polskiego*, Warszawa 1978, s. 648–652; E. Kospath-Pawłowski, P. Matusak, D. Radziwiłłowicz, *8 Dywizja Piechoty w dziejach...*, s. 177–179; E. Kospath-Pawłowski, S. Maksimiec, B. Martowicz, P. Matusak, G. Nowik, D. Radziwiłłowicz, *9 Dywizja Piechoty w dziejach oręża polskiego*, Pruszków 1995, s. 143; M. Juchniewicz, *36 Łużycki...*, s. 289–316; S. Rzepki, *Szlakiem 32 Budziszyńskiego...*, s. 174–179; idem, *Szlakiem 37 pal...*, s. 223–235.

⁹ S. Rzepki, *8 Dywizja Piechoty. Z dziejów...*, s. 304–305. W dalszej części tekstu używane będą określenia 8. DP, 32., 34. i 36. pp, 37. pal i 11. Dywizjon Artylerii Przeciwpancernej bez podawania wspomnianych powyżej wyróżnień „Łużycki” i „Budziszyński”.

kwietnia do października 1946 r. dywizja została włączona do Grupy Operacyjnej „Rzeszów” dowodzonej przez gen. bryg. Adama Daszkiewicza, a następnie gen. bryg. Jana Rotkiewicza¹⁰. Jej główną siłę tworzyły 8. i 9. DP (wzmocnione 14. i 18. pp z 6. DP) oraz 8. Oddział Wojsk Ochrony Pogranicza. W ramach swej działalności pododdziały 8. DP prowadziły akcję wysiedlania ludności ukraińskiej do Związku Radzieckiego, zwalczały oddziały podziemia zbrojnego oraz wykonywały zadania o charakterze społeczno-politycznym w ramach akcji przedreferendalnej. Działalność Grupy Operacyjnej „Rzeszów”, choć zadała podziemiu ukraińskiemu poważne straty¹¹, to jednak nie doprowadziła do jego likwidacji, mimo że niewątpliwie przyspieszyła wysiedlanie ludności ukraińskiej do Związku Radzieckiego (do 5 sierpnia 1946 r. wysiedlono z Polski 482 tys. osób¹², do początku 1947 r. zaś liczba ta wzrosła do 490 tys. ludzi). W jej trakcie dochodziło do wielu brutalnych działań zarówno ze strony podziemia ukraińskiego, jak i polskich żołnierzy (w tym również z 8. DP), którzy dopuszczali się nadużyć i grabieży na ludności ukraińskiej¹³.

Po rozwiązaniu Grupy Operacyjnej „Rzeszów”, 8. DP została czasowo skierowana do zwalczania podziemia ukraińskiego w południowej części województwa lubelskiego i podporządkowana operacyjnie dowództwu Lubelskiego OW, po czym w kwietniu 1947 r.

---

¹⁰ Obaj zajmowali kolejno stanowisko szefa sztabu dowództwa Krakowskiego OW, a także – jako dowódcy Grupy Operacyjnej „Rzeszów” – kolejnych przewodniczących Wojewódzkiego Komitetu Bezpieczeństwa w województwie rzeszowskim.

¹¹ W wyniku przeprowadzonych przez siły Grupy Operacyjnej „Rzeszów” 625 akcji bojowych (w tym 446 przeciwko Ukraińskiej Powstańczej Armii) straty podziemia zbrojnego szacowano na około 900 zabitych.

¹² W tym około 268 tys. z województwa rzeszowskiego, 191 tys. z województwa lubelskiego oraz 22 tys. z województwa krakowskiego (E. Misilo, *Akcja „Wisła”. Dokumenty*, Warszawa 1993, s. 17).

¹³ S. Chojnecki, *Organizacja i działalność bojowa Grupy Operacyjnej „Rzeszów” (kwiecień – październik 1946)*, „Zeszyty Naukowe WAP” 1987, nr 132, s. 136–151; L. Olejnik, *Polityka narodowościowa Polski w latach 1944–1960*, Łódź 2003, s. 263; A.B. Szcześniak, W. Szota, *Droga do nikąd. Działalność organizacji ukraińskich nacjonalistów i jej likwidacja w Polsce*, Warszawa 1973, s. 230; E. Misilo, *Akcja „Wisła”...*, s. 17 i 42; E. Mironowicz, *Polityka władz Polski Ludowej wobec Ukraińców w latach 1944–1947*, [w:] *Akcja „Wisła”*, red. J. Pisuliński, Warszawa 2003, s. 60; G. Motyka, *Tak było w Bieszczadach. Walki polsko-ukraińskie 1953–1948*, Warszawa 1999, s. 271–355 i 361–365; M. Juchniewicz, S. Rzepski, *Szlakiem 34 Budziszyskiego...*, s. 342 i n.; M. Juchniewicz, *36 Łużycki...*, s. 317–322; S. Rzepski, *Szlakiem 37 pal...*, s. 236–238.

włączono ją do Grupy Operacyjnej „Wisła” dowodzonej przez gen. bryg. Stefana Mossora (ówczesnego zastępcy szefa Sztabu Generalnego WP), mającej zlikwidować podziemie ukraińskie we wschodniej części Krakowskiego OW i południowo-wschodniej części Lubelskiego OW¹⁴. Obszar ten został podzielony na dwa tzw. obszary operacyjne: obszar „S” (Sanok) kierowany bezpośrednio przez dowódcę Grupy Operacyjnej „Wisła” i obszar „R” (Rzeszów) – gdzie działaniami kierowali kolejni dowódcy 9. DP: płk Ignacy Wieliczko i płk dypl. Edmund Ginalski. Dowódcy obszaru „S” podporządkowano: kombinowaną 6. DP (łącznie 1600 ludzi), kombinowaną 7. DP (2400 ludzi), kombinowaną 8. DP płk. dypl. Józefa Bieleckiego (2 tys. ludzi) oraz kombinowaną trzybrygadową dywizję Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego (4,5 tys. ludzi), dowódcy zaś obszaru „R” – cztery kombinowane pułki z 3., 5., 9. i 14. DP¹⁵. Ogółem siły wydzielone do planowanej operacji, liczące początkowo 17 350 ludzi, zostały zwiększone w późniejszym czasie do prawie 21 tys.¹⁶ W trakcie trwania Akcji „Wisła” do działań prowadzonych przez kombinowaną 8. DP (składającą się z kombinowanego pułku wydzielonego ze składu 1. DP oraz kombinowanego pułku ze składu 8. DP, utworzonego na bazie wydzielonych pododdziałów 32. i 34. pp) włączano stopniowo kolejne oddziały omawianej dywizji – w tym cały 36. pp¹⁷. W ramach działań w składzie Grupy Operacyjnej „Wisła” pododdziały 8. DP prowadziły akcję wysiedlania

¹⁴ Szerzej na temat udziału WP w Akcji „Wisła” por. E. Misilo, *Akcja „Wisła”*. Dokumenty...; M. Jaworski, *Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego...*; M. Dołomisiewicz, *Historia 9 Drezdeńskiej Dywizji Piechoty*, Rzeszów 1970; M. Rędziński, *8 Dywizja Piechoty w walce z OUN-UPA (lipiec 1945 – lipiec 1947)*, [w:] *W walce ze zbrojnym podziemiem 1945–1947*, red. M. Turlejska, Warszawa 1972.

¹⁵ A. Dwornik, *8 Drezdeńska Dywizja Piechoty (Zmotoryzowana) im. Bartosza Głowackiego w latach 1945–1950*, Warszawa 1972 (mpis), ABAON, sygn. 9542, s. 56; M. Jaworski, *Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego...*, s. 157–158; E. Ginalski, E. Wysokiński, *Dziewiąta Drezdeńska. Z dziejów 9 Drezdeńskiej Dywizji Piechoty (1944–1947)*, Warszawa 1984, s. 376–377.

¹⁶ E. Misilo, *Akcja „Wisła”*. Dokumenty..., s. 24–25, 117–119 i 133–138; T. Skrzyński, *Akcja „Wisła” świetle akt Ludowego Wojska Polskiego*, „Czasy Nowożytne” 2001, t. X (XI), s. 281–299; L. Grot, T. Konecki, E. Nalepa, *Pokojuowe dzieje Wojska Polskiego*, Warszawa 1988, s. 212; G. Motyka, *Tak było w Bieszczadach...*, s. 406–407.

¹⁷ Zarządzenie Państwowego Komitetu Bezpieczeństwa dla Grupy Operacyjnej „Wisła” z 17 IV 1947 r., CAW, Sztab Generalny, sygn. IV.501.1/A, teczka 606, k. 7–17; G. Motyka, *Tak było w Bieszczadach...*, s. 407–408; S. Rzepki, *8 Dywizja Piechoty. Z dziejów...*, s. 344–355.

ludności ukraińskiej na Ziemi Północne i Zachodnie oraz zwalczały oddziały Ukraińskiej Powstańczej Armii, tocząc szereg krwawych potyczek¹⁸.

Po rozwiązaniu Grupy Operacyjnej „Wisła”¹⁹, przeprowadzono i zakończono w ciągu kilku tygodni zarządzane wcześniejszym rozkazem Sztabu Generalnego z 9 października 1946 r. przeniesienie 8. DP płk. dypl. J. Bieleckiego na ziemię łódzką, co wiązało się z planowanym podporządkowaniem dywizji dowództwu Poznańskiego OW, któremu wraz likwidacją Łódzkiego OW – formalnie nastąpiła ona z dniem 30 listopada 1946 r. – miano podporządkować województwo łódzkie. Ponieważ jednak Łódzki OW jesienią tego roku pozostawał już w trakcie likwidacji, jego dowództwo zdążyło do czasu formalnego rozformowania podjąć jedynie wstępne działania związane z zakwaterowaniem pododdziałów 8. DP na terenie województwa łódzkiego. W „dyrektywie nr 3” NDWP z 18 września 1946 r. kwestia podporządkowania owej dywizji została ujęta następująco: „Dowództwo Okręgu Wojskowego nr VI w Łodzi rozwiązać. Województwo łódzkie wraz z 8 D.P. przydzielić do D.O.W. nr III w Poznaniu”²⁰. W tym też miesiącu NDWP określiło przyszłe miejsca postoju dla poszczególnych pododdziałów dywizji na Ziemi Łódzkiej: w Łodzi miały stacjonować – dowództwo dywizji, 34. pp i 28. Kompania Łączności, w Skierniewicach – 32. pp i 37. pal, w Łowiczu – 36. pp, w Kutnie – 19. bsap. i 11 dappanc. Jednak z uwagi na zaangażowanie owego związku taktycznego do walk ze zbrojnym podziemiem w południowo-wschodniej części kraju jego poszczególne pododdziały przenoszono do nowych miejsc postoju na terenie województwa łódzkiego stopniowo, począwszy od września 1946 r. Pierwsze przybyły jednostki artylerii, jako mniej przydatne w działaniach o charakterze antypartyzancim, gdyż już we wrześniu tego roku do Skierniewic dotarła część pododdziałów 37. pal. Pod koniec 1946 r. w koszarach łowickich ulokowano kilka pododdziałów kwatermistrzowskich 36. pp, mających przygotować kwatery dla głównych sił pułku, wiosną zaś 1947 r. w koszarach kutnowskich zakwaterowano pododdziały 11.

---

¹⁸ S. Rzepki, *Szlakiem 32 Budziszynskiego...*, s. 182–183; idem, *Szlakiem 37 pal...*, s. 261–262; M. Juchniewicz, *36 Łużycki...*, s. 322–327.

¹⁹ Formalnie nastąpiło to z dniem 31 lipca 1947 r.

²⁰ Dyrektywa NDWP nr 3 z 18 września 1946 r., CAW, Sztab Generalny, sygn. IV.502.1, teczka 14, k. 482.

dappanc. i 19. bsap. W tym też czasie w garnizonie łódzkim pojawiły się pierwsze pododdziały kwatermistrzowskie 34. pp²¹.

Proces zmiany pokojowej dyslokacji 8. DP ukończono ostatecznie latem 1947 r., kiedy to do Łodzi przybyło – na przełomie lipca i sierpnia – dowództwo dywizji, zasadnicze siły 34. pp, 28. Kompania Łączności oraz Oddział Informacji 8. DP. Z kolei 10 sierpnia transportem kolejowym przyjechał do Łowicza 36. pp²², natomiast w skierniewickich koszarach zakwaterowano w tym miesiącu 32. pp (część jego pododdziałów brała udział w zwalczaniu podziemia zbrojnego na Lubelszczyźnie do marca 1948 r.), który dołączył do przebywającego już w tutejszym garnizonie 37. pal. Ponadto w Kutnie stacjonowały już w owym czasie 11. dappanc. i 19. bsap., które ze względu na nienajlepsze warunki kwaterunkowe niebawem przeniesiono do nowych miejsc postoju – pierwszy z nich jeszcze jesienią 1947 r. został skierowany do Gałkówka pod Łodzią, po czym na przełomie 1947 i 1948 r. do Skierniewic, opuszczone zaś przez niego obiekty koszarowe w Gałkówku zajął 19. bsap. (batalion ten do 1949 r. prowadził prace związane z rozminowywaniem różnych części kraju). Powyższa dyslokacja nie zmieniła się już do maja 1949 r., czyli do czasu przeniesienia 8. DP na Pomorze Środkowe (tab. 1)²³.

W garnizonie łódzkim zakwaterowano – jak wcześniej wspomniano – dowództwo 8. DP, 34. pp, 28. Kompanię Łączności i Oddział Informacji 8. DP. Dowództwo dywizji zostało ulokowane w przedwojennym gmachu dowództwa Okręgu Korpusu nr IV przy ul. 11 Listopada 81/83 (obecnie ul. Legionów). Był to obszerny

²¹ Zarządzenie Sztabu Generalnego z 29 lipca 1947 r., CAW, Krakowski OW, sygn. IV.510.5,teczka 399, k. 83; Z. Pytasz, *Udział Wojska Polskiego w życiu społeczno-politycznym i gospodarczym na Ziemi Łódzkiej w latach 1945–1948*, Łódź 1984 (mpis), Archiwum Uniwersytetu Łódzkiego, sygn. 225a, s. 97; E. Kospath-Pawłowski, P. Matusak, D. Radziwiłłowicz, *8 Dywizja Piechoty w dziejach...*, s. 180; S. Rzepski, *8 Dywizja Piechoty w walkach z bandami UPA*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1969, R. XIV, nr 2, s. 146.

²² E. Kospath-Pawłowski, P. Matusak, D. Radziwiłłowicz (*8 Dywizja Piechoty w dziejach...*, s. 180–181) oraz S. Rzepski (*8 Dywizja Piechoty. Z dziejów...*, s. 355) podali, iż 36. pp z 8. DP od 10 sierpnia 1947 r. stacjonował w Łodzi, co jednak nie znajduje potwierdzenia w archiwaliach.

²³ Rozkazy dowództwa 8. DP z 1947 r., CAW, 8. DP, sygn. IV.521.8,teczka 159; Rozkazy Komendy Garnizonu Łódź z 1947 r., CAW, Komenda Miasta Łódź, sygn. 39.53.2816; M. Juchniewicz, S. Rzepski, *Szlakiem 34 Budziszyskiego...*, s. 373; S. Rzepski, *Szlakiem 32 Budziszyskiego...*, s. 183.

Tabela 1

Dyslokacja 8. DP w okresie od lutego 1947 do maja 1949 r.

Nazwa jednostki	Luty 1947 r.	Wrzesień 1947 r.	Styczeń 1948 r. – maj 1949 r.
	miejsowość	miejsowość	miejsowość
Dowództwo 8. DP	Sanok	Łódź	Łódź
32. pp	Sanok	Skierniewice	Skierniewice
34. pp	Baligród	Łódź	Łódź
36. pp	Lesko	Łowicz	Łowicz
37. pal	Skierniewice	Skierniewice	Skierniewice
11. dappanc.	Sanok	Kutno	Skierniewice
19. bsap.	Sanok	Kutno	Gałkówek
28. Kompania Łączności	Sanok	Łódź	Łódź
Oddział Informacji 8. DP	Sanok	Łódź	Łódź

Źródło: Wykaz dyslokacyjny Krakowskiego OW z lutego 1947 r., CAW, Krakowski OW, sygn. IV.510.5, teczka 599, k. 4; Rozkaz dowództwa 8. DP z 1947 r., CAW, 8. DP, sygn. IV.521.8, teczka 23; Rozkazy dowództwa 8. DP z 1947 r., CAW, 8. DP, sygn. IV.521.8, teczka 159; Rozkaz personalny dowództwa 8. DP z 1948 r., CAW, 8. DP, sygn. IV.521.8, teczka 160; Rozkazy Komendy Miasta Łódź z 1947 r., Komenda Miasta Łódź, sygn. 39.53.2816; Rozkazy Komendy Miasta Łódź z jesieni 1948 r., Komenda Miasta Łódź, sygn. 38.53.10694; Rozkaz dowództwa Poznańskiego OW nr 26 z 26 marca 1949 r., CAW, OW III, sygn. IV.510.3, teczka 37, k. 155.

budynek biurowy zbudowany w latach trzydziestych, zapewniający idealne warunki pracy sztabu dywizji, który mieścił się tam od 30 lipca 1947 r. do maja 1949 r. W gmachu tym ulokowano także kilka innych instytucji wojskowych, w tym również wojskową prokuraturę 8. DP. Z kolei 34. pp zajął dawne koszary pochodzące jeszcze z czasów carskich przy ul. 6 Sierpnia 84/86, w których przed wybuchem II wojny światowej kwaterowały pododdziały 4. Pułku Artylerii Ciężkiej, kilka zaś mniejszych pododdziałów 34. pp zajęło budynki przy ul. Lucjana Żeligowskiego 39 i 41. Natomiast 28. Kompania Łączności została początkowo zakwaterowana przy ul. Cmentarnej 10a, po czym przeniesiono ją do budynku przy ul. L. Żeligowskiego 31, Oddział Informacji 8. DP swą kwaterę otrzymał w budynku przy ówczesnej ul. Legionów 21 (obecnie ul. Zielona)²⁴. Z kolei w garnizonie skierniewickim rozmieszczono 32. pp i 37. pal.,

²⁴ Wykaz jednostek garnizonu łódzkiego z 20 maja 1948 r., CAW, Komenda Miasta Łódź, sygn. 38/53/10693, k. 157–158.

do których później dołączył 11. dappanc. Oddziały te zakwaterowano w największych tutejszych koszarach położonych przy ul. Stefana Batorego oraz częściowo w innych obiektach koszarowych. Kolejny pułk dywizji – 36. pp – został prawdopodobnie umieszczony w łowickich koszarach przy ul. Stanisława Stanisławskiego, 19. bsap. zaś (po krótkim pobycie w Kutnie) został przeniesiony do Gałkówka pod Łodzią, gdzie zajął budynki mieszczące się na terenie przedwojennej Okręgowej Składnicy Uzbrojenia.

Wraz z przybyciem dowództwa 8. DP do Łodzi, jej dowódca płk dypl. J. Bielecki²⁵ – jako najstarszy stopniem i starszeństwem oficer jednostki liniowej w tutejszym garnizonie – przejął we wrześniu 1947 r. z rąk płk. dypl. Marcelego Domareckiego również stanowisko dowódcy garnizonu. Zmianę przeprowadzono także na stanowisku zastępcy dowódcy garnizonu ds. polityczno-wychowawczych, które po ppłk. Aleksandrze Sławie objął mjr Henryk Sejneński, będący zastępcą dowódcy 8. DP ds. polityczno-wychowawczych. Nieco wcześniej, bo już w marcu tego roku nastąpiła zmiana na stanowisku komendanta miasta, gdyż ppłk. Wacława Wróblewskiego zastąpił mjr Włodzimierz Makowski²⁶. Warto tu dodać, iż płk dypl. J. Bielecki – wraz z przyjazdem do Łodzi – przejął także 10 października 1947 r. obowiązki Przewodniczącego Wojewódzkiego Komitetu Bezpieczeństwa w Łodzi od płk. Józefa Batkiewicza (komendanta Centralnej Szkoły Polityczno-Wychowawczej). Stanowisko dowódcy garnizonu łódzkiego płk dypl. Bielecki zajmował przez rok, tj. do 17 września 1948 r., po czym stanął na czele 2. DP w Kielcach, którą dowodził w okresie od 1 października 1948 r. do 25 września 1949 r. (następnie w latach 1950–1951 dowodził 3. DP). Kolejnym dowódcą 8. DP został 18 września 1948 r. wspomniany wcześniej płk J. Batkiewicz, który zarazem objął stanowisko dowódcy łódzkiego garnizonu. Oba stanowiska zajmował do końca kwietnia następnego roku, kiedy to zastąpił go na tym stanowisku płk Aleksander Wygański (dowodził dywizją do października 1950 r.)²⁷.

---

²⁵ Wcześniej – od listopada 1945 do czerwca 1946 r. – dowodził 1. Brygadą Pancerną im. Bohaterów Westerplatte.

²⁶ Rozkazy Komendy Miasta Łódź z 1947 r., CAW, Komenda Miasta Łódź, sygn. 38.53.10685.

²⁷ Rozkaz personalny dowództwa 8. DP nr 24 z 30 września 1948 r., CAW, 8. DP, sygn. IV.521.8, teczka 160, k. 65; Meldunek dowódcy 8. DP z 13 X 1947 r., CAW, 8. DP, sygn. IV.521.8, teczka 159, k. 8; Rozkazy Komendy Miasta Łódź z jesieni 1948 r., CAW, Komenda Miasta Łódź, sygn. 38.53.10694.

Ważnym stanowiskiem w dowództwie 8. DP była funkcja zastępcy dowódcy dywizji ds. polityczno-wychowawczych, którym w latach 1944–1945 był mjr Eugeniusz Kuszko – późniejszy zastępca i szef Głównego Zarządu Politycznego WP oraz Pełnomocnik Ministerstwa Obrony Narodowej ds. Przysposobienia Wojskowego i Wychowania Fizycznego. Następnie, w latach 1946–1949, stanowisko zastępcy dowódcy dywizji ds. polityczno-wychowawczych sprawował mjr H. Sejneński. Z oficerów 8. DP, zajmujących ważniejsze stanowiska w dowództwie omawianego związku taktycznego w trakcie pobytu na ziemi łódzkiej, warto wspomnieć o szefie artylerii dywizyjnej ppłk. Zygmuncie Kapsie, przedwojennym oficerze armii II Rzeczypospolitej (m.in. dowodził skierniewickim 26. pal, a w kampanii wrześniowej 54. pal), po czym służył w powojennym WP – zajmując od jesieni 1945 do lata 1946 r. stanowisko zastępcy dowódcy 37. pal ds. liniowych, w okresie zaś od 16 sierpnia 1946 do 11 maja 1948 r. stanowisko szefa artylerii 8. DP (później objął je ppłk Józef Grzywacz). W czasie przebywania dowództwa owej dywizji w Łodzi stanowisko szefa sztabu dywizji zajmowało czterech oficerów: płk Kazimierz Ilnicki, płk Wincenty Mischke, mjr Stanisław Korowoj i płk Marian Masłowski. Spośród nich niewątpliwie ciekawymi postaciami byli zwłaszcza dwaj pierwsi. Pułkownik K. Ilnicki – będąc oficerem Armii Czerwonej – wiosną 1945 r. został skierowany do służby w WP, w którym najpierw pracował w sztabie 11. DP, następnie dowodził 40. pp, po czym – 26 sierpnia 1946 r. – objął stanowisko szefa sztabu 8. DP, które zajmował do 28 sierpnia 1947 r. (w latach 1948–1951 dowodził 5. DP, w latach 1948–1951 był szefem sztabu Śląskiego OW, a w 1958 r. powrócił do Związku Radzieckiego). Kolejnym szefem sztabu 8. DP został płk W. Mischke, były powstaniec wielkopolski i oficer armii II Rzeczypospolitej (m.in. służył w 56. i 9. pp, w kampanii wrześniowej 1939 r. zaś dowodził 4. Batalionem Strzelców – sformowanym na bazie III batalionu 31. pp w Łodzi – przydzielonym do Kresowej Brygady Kawalerii), następnie aktywnie działał w konspiracji w ramach Związku Walki Zbrojnej i Armii Krajowej, po czym latem 1945 r. został powołany do służby w WP, w którym dowodził kolejno 10. Oddziałem Ochrony Pogranicza w Rybniku, 6. Oddziałem Ochrony Pogranicza w Białymstoku, od 11 czerwca 1947 r. zajmował stanowisko szefa sztabu 4. DP w Kaliszu, by w końcu 5 września tego roku objąć podobne stanowisko w 8. DP w Łodzi. Rok później, w ramach polityki personalnej polegającej na usuwaniu z wojska przedwojennych oficerów, także i on został zwolniony, we

wrześniu 1948 r., z szeregów armii). Warto tu dodać, iż w połowie lat czterdziestych większość ważniejszych stanowisk dowódczych w dywizji zajmowali oficerowie radzieccy, których stopniowo w latach 1946–1948 zastępowano oficerami polskimi. Pozostała – niepełna – obsada najważniejszych stanowisk w 8. DP w latach 1945–1949 zawarto w poniższej tabeli (tab. 2).

Tabela 2

Obsada ważniejszych stanowisk w 8. DP w latach 1945–1949 (dane niepełne)

Stanowisko	Personalia	Okres sprawowania funkcji
Dowódcy 8. DP	płk/gen. bryg. Józef Grażewicz płk dypl. Stanisław Habowski płk dypl. Józef Bielecki (od 1 X 1948 dowódca 2 DP) płk Józef Batkiewicz płk Aleksander Wygański	6 XI 1944 – 31 III 1946 31 III 1946 – 26 X 1946 26 X 1946 – 17 IX 1948 18 IX 1948 – IV 1949 IV 1949 – X 1950
Zastępcy dowódcy 8. DP ds. polityczno-wychowawczych	mjr Eugeniusz Kuszko mjr Henryk Sejneński	Od IX 1944 do IX 1945 1946–1949
Szefowie sztabu 8. DP	ppłk Teodor Rajewski ppłk Józef Roszkowski płk Kazimierz Ilnicki płk Wincenty Mischke mjr Stanisław Korowoj płk Marian Masłowski	28 VIII 1944 – 18 V 1946 18 V – 1 VIII 1946 26 VIII 1946 – 28 VIII 1947 5 IX 1947 – IX 1948 21 IX – 1 XII 1948 1 XII 1948 – 1949
Szef artylerii 8. DP	płk Zygmunt Kapsa ppłk Józef Grzywacz	16 VIII 1946 – 11 V 1948 11 V 1948 – 1949
Dowódcy 32. pp	ppłk Feliks Kondracki mjr/ppłk Juliusz Hibner płk Emil Cimura ppłk Ludwik Bałos ppłk Michał Olchowski	IX 1944 – III 1945 III 1945 – 1946 1947 – 19 III 1948 19 II 1948 – 8 IV 1948 8 IV 1948 – 1949
Dowódcy 34. pp	ppłk Stanisław Pluto mjr Emil Cimura ppłk/płk Jan Gerhard	28 VIII 1944 – 25 IV 1946 25 IV – 27 V 1946 27 V 1946 – 1952 (?)
Dowódcy 36. pp	ppłk Mikołaj Kiryluk ppłk Mikołaj Sakowicz mjr/ppłk Feliks Komar	4 IX 1944 – 28 I 1946 28 I – 21 II 1946 21 II 1946 – 28 IV 1948
Dowódcy 37. pal	ppłk Sergiej Sawicki płk Grzegorz Wasiljew ppłk Grzegorz Skorobogatow mjr Roman Abramczenko	IX 1944 – 10 I 1945 10 I – 5 II 1945 12 II – 23 IV 1945 od 23 IV 1945 do (?)

	ppłk Teodor Gonczarowski ppłk Michał Kubicki mjr/ppłk Franciszek Juchniewicz	1945 1945 – IV 1946 27 IV 1946 – 1948 (?)
Dowódca 11. dappanc.	mjr Aleksiej Sawoskin kpt. Jan Sołtyk	1944–1945 1946–1947
Dowódca 19. bsap.	kpt. Władysław Wiśniuch	1947–1948
Szef Wydziału Informacji 8. DP	kpt. Jerzy Przyborowski mjr Kazimierz Kmieć	1948 1949

Źródło: Rozkaz dowództwa 8. DP z 1946 r., CAW, 8. DP, sygn. IV.521.8, teczka 25; Rozkaz dowództwa 8. DP z 1947 r., CAW, 8. DP, sygn. IV.521.8, teczka 23; Rozkazy dowództwa 8. DP z 1947 r., CAW, 8. DP, sygn. IV.521.8, teczka 159; Rozkaz personalny dowództwa 8. DP z 1948 r., CAW, 8. DP, sygn. IV.521.8, teczka 160; Rozkazy Komendy Miasta Łódź z 1947 r., Komenda Miasta Łódź, sygn. 39.53.2816.; Rozkazy Komendy Miasta Łódź z jesieni 1948 r., Komenda Miasta Łódź, sygn. 38.53.10694.

Obsada dowódcza na niższych stanowiskach w pododdziałach 8. DP ulegała częstym zmianom, toteż na potrzeby niniejszego tekstu zaprezentowany został w poniższej tabeli (tab. 3) jedynie wycinek z tego zakresu, ukazujący obsadę z września 1947 r., a więc początków pobytu całości sił dywizji na ziemi łódzkiej.

Tabela 3

Obsada ważniejszych stanowisk dowódczych w 8. DP we wrześniu 1947 r.

Stanowisko	Obsada
1	2
Dowódca 8. DP	plk Józef Bielecki
Szef sztabu 8. DP	plk Wincenty Mischke
Szef Wydziału I	kpt. Stanisław Kawa
Szef Wydziału II	por. Mieczysław Bronowicki
Szef artylerii dywizyjnej	plk Zygmunt Kapsa
Szef służby saperskiej	ppłk Gudron Panika
Kwatermistrz 8. DP	ppłk Jan Motylewicz
Dowódca 32. pp	ppłk Ludwik Bałos
Szef sztabu 32. pp	kpt. Jerzy Wróbel
Kwatermistrz 32. pp	ppor. Kazimierz Frenczuk
Dowódca I batalionu 32. pp	kpt. Władysław Cywicki
Dowódca II batalionu 32. pp	kpt. Jerzy Ostroumow
Dowódca 34. pp	ppłk Jan Gerhard
Szef sztabu 34. pp	por. Tadeusz Pawlikowski
Kwatermistrz 34. pp	ppłk Stefan Abramowicz
Dowódca I batalionu 34. pp	mjr Bronisław Gutowski

1	2
Dowódca II batalionu 34. pp	kpt. Henryk Karczewski
Dowódca 36. pp	ppłk Feliks Komar
Szef sztabu 36. pp	mjr Józef Żurek
Kwatermistrz 36. pp	por. Józef Parzycki
Dowódca I batalionu 36. pp	kpt. Hieronim Danilewicz
Dowódca II batalionu 36. pp	kpt. Stanisław Smoliński
Dowódca 37. pal	ppłk Franciszek Juchniewicz
Dowódca 19. bsap.	kpt. Władysław Wiśnioch
Dowódca 11. dappanc.	kpr. Jan Sołtyk

Źródło: Rozkazy dowództwa 8. DP z 1947 r., CAW, 8. DP, sygn. IV.521.8, teczka 23 i 159; Rozkazy Komendy Miasta Łódź z 1947 r., CAW, Komenda Miasta Łódź, sygn. 39.53.2816.

Dyslokowana na Ziemi Łódzkiej 8. DP przeszła w latach 1946–1949 kilka poważnych reorganizacji. Pierwszą z nich, połączoną z przejściem na „stopę” pokojową, przeprowadzono rozkazem NDWP z 27 lutego 1946 r., który wprowadził podział dywizji piechoty na trzy typy: A, B i C, co znacznie zróżnicowało ich stany osobowe. Typ A, o największym stanie etatowym (7 tys. żołnierzy), otrzymała tylko 1. DP, osiem kolejnych dywizji (3., 5., 8., 9., 10., 12., 16. i 18. DP) przeformowano na etaty dywizji typu B (etaty nr 2/50–56 po 5197 żołnierzy²⁸ i 35 pracowników kontraktowych), siedem zaś pozostałych dywizji (2., 4., 6., 7., 11., 14. i 15. DP) – na etaty dywizji typu C (etaty nr 2/40–46 po 3998 żołnierzy²⁹ i 35 pracowników kontraktowych), co oznaczało ich skadrowanie do poziomu około 55% w przypadku dywizji typu B i 65% w dywizjach typu C w porównaniu z etatem wojennym. W przypadku 8. DP zmiany w jej organizacji polegały na przeformowaniu bądź rozformowaniu pododdziałów zbędnych w okresie pokoju³⁰. Według nowych etatów (nr 2/51) pułki piechoty w 8. DP miały liczyć po 1304 wojsko-

²⁸ W tym 612 oficerów, 1307 podoficerów i 3278 szeregowych.

²⁹ W tym 471 oficerów, 1014 podoficerów i 2513 szeregowych.

³⁰ Rozkaz NDWP nr 46 z 27 lutego 1946 r., CAW, Krakowski OW, sygn. IV.510.5, teczka 551, k. 485–486; K. Frontczak, *Sily zbrojne Polski Ludowej. Przejście na stopę pokojową 1945–1947*, Warszawa 1974, s. 155; J. Kajetanowicz, *Polskie wojska lądowe 1945–1960. Skład bojowy, struktury organizacyjne i uzbrojenie*, Toruń 2004, s. 65–68 (tu nieco odmienne dane na temat liczebności dywizji typu B i C). W marcu 1946 r. sformowano w 8. DP m.in. 28. Kompanię Łączności, rozformowano zaś Samodzielny Batalion Szkolny, 10. Batalion Sanitarny, 8. Ambulans Weterynaryjny, 8. Kompanię Zwiadu, 12. Kompanię Chemiczną, 15. Piekarnię Polową, 14. Kompanię Transportową oraz Ruchomy Warsztat Mundurowo-Taborowy.

wych (w tym 137 oficerów, 320 podoficerów i 847 szeregowych) oraz 8 pracowników kontraktowych, 37. pal zaś (etat nr 2/52) – 685 wojskowych (w tym 93 oficerów, 180 podoficerów i 412 szeregowych) oraz 5 pracowników kontraktowych. Natomiast w pozostałych pododdziałach dywizyjnych stan osobowy zmienił się jedynie nieznacznie i tak: dowództwo dywizji (etat nr 2/50) liczyło 115 wojskowych i 5 pracowników kontraktowych, 11. dappanc. (etat nr 2/53) – 162 wojskowych, 19. bsap. (etat nr 2/55) – 170 wojskowych i 1 pracownik kontraktowy, 28. Kompania Łączności (etat nr 2/54) – 138 wojskowych oraz Pluton Ochrony Oddziału Informacji 8. DP (etat nr 2/56) – 15 wojskowych. Kadrowaniu dywizji towarzyszyła także redukcja uzbrojenia, gdyż miała ona odtąd etatowo: 752 pistolety, 752 pistolety maszynowe, 2503 karabiny, 246 RKM, 81 CKM, 18 rusznic ppanc., 24 armaty 45 mm, 44 armaty 76 mm, 12 haubic 122 mm, 81 moździerzy 82 mm, 12 moździerzy 120 mm, 151 samochodów osobowych, ciężarowych i specjalnych, 64 ciągniki oraz 483 konie³¹.

Pod koniec 1946 r. – a więc już po decyzji władz wojskowych o podporządkowaniu 8. DP dowództwu Poznańskiego OW – rozkazem NDWP nr 208 z 22 listopada – miała zostać przeniesiona z etatu 2/50–56 dywizji typu B na etaty 2/70–71, 2/73–76 i 2/61–62 dywizji typu C, przy pewnej modyfikacji polegającej na przyznaniu jednemu z jej trzech pułków piechoty etatu nr 2/61 pułku piechoty typu B (34. pp), 37. pal zaś etatu 2/62 pułku artylerii lekkiej typu B. Jednak z uwagi na udział pododdziałów dywizji w walkach ze zbrojnym podziemiem oraz działalnością ochronno-propagandową w ramach akcji przedwyborczej do Sejmu Ustawodawczego, faktyczne przeniesienie 8. DP na nowe etaty nastąpiło dopiero na początku 1947 r. W rezultacie owej reorganizacji ogólny stan etatowy dywizji uległ wówczas zmniejszeniu z 5,2 tys. ludzi do nieco ponad 4,6 tys. (4587 wojskowych i 49 pracowników kontraktowych)³². Reorganizacji tej towarzyszyło kilka dalszych zmian w jej strukturze organizacyjnej, w ramach których wyłączono z dowódz-

³¹ Rozkaz NDWP nr 46 z 27 lutego 1946 r., CAW, Krakowski OW, sygn. IV.510.5, teczka 551, k. 485–486; Zestawienie stanu WP z 1 października 1946 r., CAW, Sztab Generalny, sygn. IV.501.1/A, teczka 320, k. 2 i n.; J. Kajetanowicz, *Polskie wojska lądowe...*, s. 66–67; K. Frontczak, *Sily Zbrojne Polski Ludowej...*, s. 155–156.

³² Rozkaz NDWP nr 208 z 22 listopada 1946 r., CAW, Główny Inspektorat broni Pancerniej, sygn. IV.504.2, teczka 1, k. 62; J. Kajetanowicz, *Polskie wojska lądowe...*, s. 68–69.

stwa dywizji pluton samochodowy, który usamodzielniono, zmniejszono w pułkach piechoty liczbę batalionów z trzech do dwóch oraz stworzono z dotychczas samodzielnych baterii artylerii pułkowej (bateria armat ppanc. 45 mm, bateria armat 76 mm i bateria moździerzy 120 mm) pułkowe dywizjony artylerii (pozostałe elementy składowe dywizji zachowały swą dotychczasową organizację). Warto tu jeszcze dodać, iż 34. pp typu B (etatu nr 2/61) miał liczyć etatowo 1249 wojskowych (w tym 85 oficerów, 319 podoficerów i 845 szeregowych) oraz 12 pracowników kontraktowych, pozostałe dwa pułki piechoty typu C (etat nr 2/71) – tj. 32. i 36. pp – po 1035 wojskowych (w tym 75 oficerów, 295 podoficerów i 665 szeregowych) oraz 11 pracowników kontraktowych, natomiast 37. pal typu B (etat 2/62) – 708 wojskowych (w tym 75 oficerów, 237 podoficerów i 396 szeregowych) oraz 9 pracowników kontraktowych³³.

Trudności finansowe sił zbrojnych w 1948 r. wymusiły kolejną redukcję – i tak już niskich – stanów osobowych dywizji piechoty. Rozkazem Ministerstwa Obrony Narodowej z 16 września zrezygnowano z ich podziału na trzy typy (A, B i C), wprowadzając dla wszystkich dywizji nowe etaty nr 2/76–81 (por. tab. 4), charakteryzujące się skadrowaniem zbliżonym do poziomu dywizji typu C z lata 1946 r., gdyż według nowych etatów miały one liczyć zaledwie po 3,7 tys. ludzi (w tym 3697 wojskowych i 25 pracowników kontraktowych). Jedyne wyjątek od tej zasady uczyniono – podobnie jak i w ubiegłych latach – w odniesieniu do 1. DP, w której zredukowano stan etatowy z 5 do 4,5 tys. ludzi³⁴. We wrześniu 1948 r. wszystkie pułki piechoty 8. DP otrzymały etat nr 2/77, w myśl którego liczyły etatowo po 867 żołnierzy, w skład każdego z nich wchodziły dwa bataliony (w tym jeden skadrowany), pułkowy dywizjon artylerii, pułkowa szkoła podoficerska, kwatermistrzostwo, trzy plutony specjalne (łączności, zwiadowców i saperów) oraz kilka mniejszych pododdziałów. Z kolei w 37. pal wprowadzono etat nr 2/78, zgodnie z którym liczył on 578 żołnierzy, mając w swej strukturze dwa dywizjony artylerii, pułkową szkołę podoficerską, dwa plutony specjalne (sztabowy i zwiadu topograficznego) oraz

³³ Etaty pułków piechoty nr 2/61 i 2/71 oraz etaty pułków artylerii lekkiej nr 2/62 i 2/72 z 22 listopada 1946 r., CAW, Lubelski OW, sygn. IV.510.7,teczka 825, bez paginy; Rozkaz personalny 8. DP z 20 III 1947 r., CAW, 8. DP, sygn. IV.521.8,teczka 23, k. 149.

³⁴ Różnica ta była spowodowana zwiększeniem stanu osobowego w 1. pp, który jako jedyny posiadał etat nr 2/82, czyli miał liczyć 1638 żołnierzy.

ambulans sanitarny (na uzbrojeniu pułku znajdowały się 32 działa, w tym 14 armat 76 mm i 18 haubic 122 mm oraz 2 moździerz 120 mm). Zmiany w pozostałych pododdziałach 8. DP były niewielkie, ich zaś stan etatowy pozostał praktycznie na tym samym poziomie co wcześniej (11. dappanc. otrzymał etat nr 2/79 przewidyjący 164 wojskowych, 19. bsap. – etat nr 2/80 o stanie 170 wojskowych, a 28. Kompania Łączności – etat nr 2/82 o stanie 133 wojskowych)³⁵.

Tabela 4

Organizacja 8. DP w myśl etatów nr 2/76–81 z 16 IX 1948 r.

Elementy składowe dywizji	Wyszczególnienie	Stan osobowy
1	2	3
Dowództwo dywizji (etat nr 2/76)	1. Dowództwo 2. Sztab 3. Wydział Polityczno-Wychowawczy 4. Szefowie służb 5. Szefostwo Artylerii Dywizyjnej 6. Kwatermistrzostwo 7. Probstwo dywizji 8. Wojskowa prokuratura dywizyjna	1 generał 37 oficerów 14 podoficerów 5 szeregowych 7 kontraktowych
32. pp (etat nr 2/77)	1. Dowództwo 2. Sztab 3. Sekcja Polityczno-Wychowawcza 4. Orkiestra 5. Szefowie służb 6. Pluton łączności 7. Pluton zwiadowców 8. Pluton saperów 9. Pierwszy batalion piechoty 10. Drugi batalion piechoty 11. Dywizjon artylerii pułku piechoty 12. Pułkowa szkoła podoficerska 13. Kwatermistrzostwo 14. Izba chorych	76 oficerów 265 podoficerów 532 szeregowych 5 kontraktowych
37. pal (etat nr 2/78)	1. Dowództwo 2. Sztab	70 oficerów 199 podoficerów

³⁵ Rozkaz Ministra Obrony Narodowej nr 168 z 16 września 1948 r., CAW, Sztab Generalny, sygn. IV.501.1/A, teczka 168, k. 133–134; Etaty dywizji piechoty z 16 września 1948 r. nr 2/76-81, CAW, 6. DP, sygn. IV.521.6, teczka 69, k. 170–199; J. Kajetanowicz, *Polskie wojska lądowe...*, s. 71–72.

1	1	2
	3. Sekcja Polityczno-Wychowawcza 4. Szefowie służb 5. Pluton sztabowy 6. Pluton zwiadowców 7. Dwa dywizjony artylerii 8. Pułkowa szkoła podoficerska 9. Kwatermistrzostwo 10. Ambulans sanitarny	309 szeregowych 3 kontraktowych
11. dappanc. (etat nr 2/79)	1. Dowództwo 2. Pluton dowodzenia 3. Trzy baterie armat 76 mm 4. Drużyna gospodarcza 5. Warsztat remontu pojazdów mechanicznych	15 oficerów 63 podoficerów 86 szeregowych
19. bsap. (etat nr 2/80)	1. Dowództwo 2. Sztab 3. Służba sanitarna 4. Dwie kompanie saperów 5. Pluton szkolny 6. Magazyn sprzętu saperskiego 7. Drużyna gospodarcza	15 oficerów 35 podoficerów 120 szeregowych
28. Kompania Łączności (etat nr 2/81)	1. Dowództwo 2. Pluton sztabowy 3. Pluton radiowy 4. Pluton ruchomych środków łączności 5. Trzy plutony telefoniczno-kablowe 6. Pluton szkolny 7. Warsztat sprzętu łączności 8. Baza ładowania akumulatorów 9. Drużyna gospodarcza	12 oficerów 47 podoficerów 74 szeregowych

Źródło: Etaty dywizji piechoty nr 2/76-81 z 16 września 1948 r., CAW, 6. DP, sygn. IV.521.6, teczka 69.

Powyższa reorganizacja oznaczała skadrowanie stanu 8. DP o niemal 70% w porównaniu z etatami wojennymi, w wyniku czego przestała ona być w praktyce – podobnie jak i pozostałe dywizje piechoty – w pełni wartościową jednostką bojową, stając się – jak zauważył Jerzy Kajetanowicz – jedynie bazą mobilizacyjno-materialową. W wyniku głębokiego skadrowania dywizji, trudne stało się także prowadzenie bieżącego szkolenia niezbędnych rezerw osobowych, a tym samym sprawne i szybkie rozwinięcie pododdziałów dywizji w przypadku ewentualnej mobilizacji. Kolejnym problemem było coraz słabsze uzbrojenie, jakim dysponowała dywizja – i nie chodzi tu tylko o samo zmniejszenie liczby poszczegól-

nych typów broni, lecz fakt, iż jego zdecydowana większość pochodziła jeszcze z czasów wojny i była w znacznym stopniu zużyta. Jeśli do tego dodać, że dywizyjne środki transportu opierały się nadal w dużej mierze na wozach konnych, to wyraźnie widać, iż ówczesne dywizje piechoty – w tym również 8. DP – były w 1948 r. jedynie kadrowymi związkami taktycznymi pozbawionymi większej wartości bojowej³⁶.

Jedną z największych trudności, z jakimi borykało się dowództwo 8. DP w II połowie lat czterdziestych XX w., było wyszkolenie bojowe, obejmujące szkolenie poborowych powołanych do odbycia służby wojskowej oraz kadry zawodowej. Z procesem tym było także związane wychowanie żołnierzy i kształtowanie wśród nich wymaganych przez władze postaw moralnych i ideowo-politycznych. Zmieniające się wraz z zakończeniem wojny potrzeby szkoleniowe sił zbrojnych – spowodowane przejściem na organizację pokojową – wymagały opracowania nowych programów szkolenia zarówno na potrzeby kadry zawodowej, jak i żołnierzy służby zasadniczej, mających dać im określoną wiedzę teoretyczną oraz umiejętności i nawyki działania w warunkach maksymalnie zbliżonych do realiów pola walki. Jednak udział głównych sił 8. DP w zwalczaniu podziemia zbrojnego oraz w akcji wysiedlania ludności ukraińskiej z południowo-wschodniej części kraju spowodował, iż szkolenie w pododdziałach dywizji do lata 1947 r. prowadzone było jedynie w niewielkim zakresie. Dopiero jej przybycie na ziemię łódzka pozwoliło podjąć regularną pracę szkoleniową w zakresie szkolenia w garnizonach, jak i poligonowego. Już w dniach 22–29 sierpnia niektóre pododdziały 8. DP (37. pal oraz wydzielone pododdziały 32., 34. i 36. pp) odbyły szkolenie poligonowe na poligonie w Raduczu (na południowy zachód od Skierniewic), natomiast na poligonie w m. Dęba – szkolono żołnierzy 11. dappanc.³⁷ Program szkolenia był bardzo napięty, gdyż żołnierze odbywali różnego rodzaju zajęcia od wczesnych godzin porannych do późnych godzin popołudniowych, a nawet szkolenie w warunkach nocnych, które przeprowadzono nocą z 25 na 26 września. Oprócz szkolenia strzeleckiego i bojowego, sporo czasu zajęły również zajęcia politycz-

---

³⁶ Rozkaz MON nr 168 z 16 września 1948 r., CAW, Sztab Generalny, sygn. IV.501.1/A, teczką 168, k. 133–134; J. Kajetanowicz, *Polskie wojska lądowe...*, s. 72–73.

³⁷ Rozkaz w sprawie „szkoły ognia” z 6 VI 1947 r., CAW, Główny Inspektorat Artylerii, sygn. IV.504.3, teczką 74, k. 143.

no-wychowawcze, na które w owym czasie kładziono duży nacisk³⁸.

Lepsze warunki do szkolenia bojowego dywizji pojawiły się dopiero od roku szkoleniowego 1947/1948, który stanowił istotny przełom w procesie ćwiczenia bojowego pododdziałów 8. DP, stwarzając warunki do realizacji planowego i systematycznego szkolenia³⁹. Wpływ na organizację, przebieg i wyniki procesu szkolenia bojowego w warunkach pokojowych miało oczywiście również wiele innych elementów, jak np. przygotowanie fachowe i zaangażowanie kadry, wykształcenie żołnierzy, dyscyplina w jednostkach, warunki materialno-bytowe, stan zaplecza szkoleniowego w garnizonach i poligonach oraz efektywność systemu kontroli całości procesu wyszkolenia. W procesie tym można zasadniczo wyróżnić dwa główne elementy – wyszkolenie bojowe żołnierzy i oddziałów oraz wyszkolenie dowództw i sztabów. Pierwszy z nich obejmował ćwiczenie pojedynczego żołnierza oraz mniejszych pododdziałów do szczebla pułkowego, podczas gdy drugi – odnosił się zasadniczo do dowództwa dywizji, w ramach którego jej oficerowie szkolili się w zakresie działań taktyczno-operacyjnych⁴⁰.

W większości garnizonów 8. DP nie było jednak odpowiednich warunków do realizacji wszystkich zadań szkoleniowych, w tym zwłaszcza „ostrego” strzelania, gdyż tylko część jednostek dysponowała własnymi strzelnicami oraz placami ćwiczeń z niezbędnym zapleczem, gdyż z reguły były one za małe i słabo wyposażone. Dlatego też często do szkolenia wykorzystywano place miejskie, parki, stadiony sportowe czy choćby pobliskie pola, gdzie jednak trudno było zapewnić bezpieczne warunki szkolącym się i przebywającym w pobliżu osobom cywilnym. Ćwiczenia prowadzone w takich miejscach powodowały zazwyczaj straty w roślinności i uprawach, czego charakterystycznym przykładem może być garnizon łódzki, w którym władze miejskie wielokrotnie w 1947 r. zwracały uwagę na niszczenie przez szkolących się żołnierzy zieleni i upraw⁴¹. W trakcie szkolenia garnizonowego nie można było także zrealizować całości procesu wyszkolenia strzeleckiego, nie mówiąc już

---

³⁸ Program szkolenia jednostek 8. DP na koncentracji letniej w Raduczu w dniach 22–29 sierpnia 1947 r., CAW, 8. DP, sygn. IV.521.8,teczka 76, k. 159.

³⁹ Ludowe Wojsko Polskie 1945–1955, Dzieło I, cz. 3, CAW, sygn. 1898/99, s. 165 (mpis).

⁴⁰ *Ibidem*, s. 227 (mpis).

⁴¹ Wyciąg z rozkazu garnizonowego z 28 II 1947 r., CAW, Komenda Miasta Łódź, sygn. 3/39/2813, k. 169.

o ćwiczeniu działań manewrowych, strzelaniu artyleryjskim czy zastosowaniu w warunkach polowych nabytych wcześniej umiejętności. Celom tym miały służyć odbywające się regularnie od lata 1948 r. obozy ćwiczeń, „szkoły ognia” i koncentracje wielkich jednostek, w którym udział brały – oprócz związków taktycznych – także sztaby dowództw okręgowych. Celem owych szkoleń poligonowych stało się praktyczne sprawdzenie mobilności związków taktycznych przy ich przegrupowaniach z miejsc stałego postoju do rejonów ćwiczeń, przeprowadzenie ćwiczeń bojowych w ramach taktycznego współdziałania różnych rodzajów broni w warunkach polowych, odbycie strzelania bojowego i doskonalenie pracy sztabowej z jednostkami na polu walki. Jednostki 8. DP owe szkolenie poligonowe odbyły latem 1948 r. na poligonie w Raduczu, a pododdziały artylerii dywizyjnej – na poligonie w Biedrusku pod Poznaniem⁴².

Przybyłe na ziemię łódzką jednostki 8. DP uczestniczyły także w uroczystościach i świętach wojskowych oraz, w mniejszym zakresie, w świętach państwowych. Pierwszą wielką uroczystością z udziałem pododdziałów omawianej dywizji było wręczenie 5 października 1947 r. sztandaru Centrum Wyszkozenia Sanitarnego w Łodzi, w której udział wzięła delegacja 34. pp (orkiestra 8. DP oraz poczet sztandarowy 34. pp). Uczestniczyło w tym wydarzeniu wielu zaproszonych gości, w tym m.in. marszałek Michał Rola-Żymierski, ówczesny minister obrony narodowej. Po przyjęciu przez niego raportu, odbyła się msza polowa, po niej zaś – defilada oddziałów łódzkiego garnizonu ul. Piotrkowską⁴³. W końcu lat czterdziestych stopniowo ograniczono w uroczystościach wojskowych element religijny, zastępując go wzmożoną pracą polityczno-wychowawczą, będącą w istocie formą politycznej i ideologicznej indoktrynacji żołnierzy. Latem 1948 r. aparat polityczno-wychowawczy dywizji został postawiony przed nowym wyzwaniem związanym z procesem postępującej stalinizacji kraju, co spowodowało, że głównymi tematami zajęć politycznych stała się problematyka „odchylenia prawicowo-nacjonalistycznego”, zapowiadanej kolektywizacji wsi i zjednoczenia ruchu robotniczego. Kie-

---

⁴² Rozkaz Głównego Inspektora Artylerii w sprawie szkoły ognia w 1948 r. z 4 VI 1948 r., CAW, Dowództwo Wojsk Lądowych, sygn. IV.507.1, teczka 30, k. 226.

⁴³ Rozkaz specjalny dowódcy garnizonu łódzkiego nr 3 z 3 X 1947 r., CAW, Komenda Garnizonu Łódź, sygn. 38/53/10685, k. 31.

rownictwo ideowopolityczne nad WP sprawowane najpierw przez Polską Partię Robotniczą, a od grudnia 1948 r. przez Polską Zjednoczoną Partię Robotniczą, oznaczało w praktyce ściśle podporządkowanie armii interesom jednej siły politycznej, której władze kierowały do wojska swych członków mających wpływać zarówno na jego rozwój organizacyjny, proces szkolenia, jak i kierunki pracy ideologicznej. Początkowo upartyjnienie 8. DP – z uwagi na uwarunkowania polityczno-społeczne połowy lat czterdziestych – przebiegało w sposób mało widoczny i dopiero na przełomie 1948 i 1949 r. – wraz z pogłębianiem się procesu stalinizacji kraju – stało się zjawiskiem jawnym i powszechnym⁴⁴. Nie mniej ważnym elementem w życiu codziennym żołnierzy 8. DP była działalność kulturalno-oświatowa, którą zaczęto realizować na szerszą skalę po przybyciu dywizji na Ziemię Łódzką. Realizowano ją poprzez m.in. prowadzenie w jednostkach świetlic żołnierskich, kasyn, chórów i zespołów muzycznych, organizowanie zbiorowego słuchania audycji radiowych i wycieczek krajoznawczych oraz upowszechnianie zagadnień kulturalnych wśród kadry zawodowej i żołnierzy służby zasadniczej, w sferze oświatowej zaś jej głównym elementem była likwidacja analfabetyzmu wśród żołnierzy.

Głębokie skadrowanie i wynikająca stąd słabość polskiej armii spowodowały, że Ministerstwo Obrony Narodowej w końcu lat czterdziestych XX w. podjęło prace planistyczne nad modernizacją i rozbudową sił zbrojnych, czego efektem było opracowanie na przełomie 1948 i 1949 r. założeń rozwoju WP na lata 1949–1955 (zwanym „planem 7-letnim”), które przewidywały sformowanie w przypadku wybuchu wojny dwóch armii i odpowiedniej liczby jednostek wzmocnienia w dyspozycji NDWP. Główną siłę bojową miały stanowić dwa korpusy pancerne liczące po jednej dywizji pancernej i jednej dywizji zmotoryzowanej, które zamierzano utworzyć na bazie wybranych dywizji piechoty, a także dwa dwudywizyjne korpusy piechoty. Efektem planowanej na lata 1949–1954 rozbudowy wojska było również zmniejszenie liczby okręgów wojskowych oraz liczne zmiany w dyslokacji szeregu jednostek. Już 24 lutego 1949 r. Ministerstwo Obrony Narodowej wydało „Dyrektywę nr 6” nakazującą rozformowanie dwóch spośród sześciu do-

---

⁴⁴ S. Chojnecki, *Działalność Polskiej Partii Robotniczej w siłach zbrojnych RP (1945–1948)*, „Zeszyty Naukowe WAP” 1983, nr 114, s. 75; I. Blum, *Z dziejów Wojska Polskiego w latach 1944–1948. Szkice i dokumenty*, Warszawa 1968, s. 173–180; L. Grot, T. Konecki, E. Nalepa, *Pokojowe dzieje Wojska...*, s. 176.

tychczas istniejących okręgów wojskowych: Poznańskiego i Lubelskiego OW, co miało nastąpić z dniem 30 kwietnia, choć w praktyce trwało do końca maja. Zgodnie z przyjętym wówczas założeniem – dwa okręgi położone w zachodniej części kraju (Pomorski i Śląski OW) miały stanowić bazę formowania na wypadek wojny dwóch armii ogólnowojskowych, dwa pozostałe okręgi (Warszawski i Krakowski OW) – bazę dla rozwinięcia kolejnych jednostek w dalszym etapie mobilizacji. W związku z reorganizacją sił zbrojnych wiele jednostek – w tym także 8. DP – skierowano na nowe miejsca postoju, czemu towarzyszyły zmiany strukturalne w ich składach organizacyjnych. Rozkazem z 4 marca 1949 r. Ministerstwo Obrony Narodowej podjęło decyzję o podporządkowaniu (wraz z likwidacją wspomnianych wcześniej dwóch okręgów wojskowych) 2. DP – dowództwu Krakowskiego OW, 8. i 14. DP – dowództwu Pomorskiego OW, 3. DP zaś dowództwu Warszawskiego OW. Podjęto wówczas również decyzję o sformowaniu dwóch korpusów pancernych: 1. Korpus Pancerny miano utworzyć na bazie 8. i 16. DP przeformowanych na 8. DZmot. i 16. DPanc., 2. Korpus Pancerny zaś na bazie 10. i 11. DP przeformowanych na 10. DPanc., i 11. DZmot.⁴⁵ Reorganizacja sieci okręgów wojskowych i liczne zmiany dyslokacyjne jednostek spowodowały, iż od maja 1949 r. poszczególnym okręgom wojskowym podlegały następujące jednostki piechoty bądź powstałe z ich przeformowania dywizje pancerne i zmotoryzowane: Warszawskiemu OW – 1., 3., 15. i 18. DP, Pomorskiemu OW – 1. Korpus Piechoty (12. i 14. DP) oraz 1. Korpus Pancerny (8. DZmot. i 16. DPanc.), Śląskiemu OW – 2. Korpus Piechoty (4. i 5. DP) oraz 2. Korpus Pancerny (10. DPanc. i 11. DZmot.), Krakowskiemu OW zaś 2., 6., 7. i 9. DP. Jak widać, oba okręgi zachodnie (Pomorski i Śląski OW) wraz z podjęciem nowego etapu w rozwoju WP – zaczęły odgrywać coraz większą rolę w strukturze sił zbrojnych, gdyż to właśnie w nich zaczęto koncentrować główne siły wojsk lądowych⁴⁶.

---

⁴⁵ Nową 10. DPanc. utworzono na bazie 10. DP, 2. i 8. Pułku Czołgów oraz 24. Pułku Artylerii Pancerniej, 16. DPanc. – na bazie 16. DP, 1. Pułku Czołgów, 4. Pułku Czołgów Ciężkich i 13 Pułku Artylerii Pancerniej, 8. DZmot. – na bazie 8. DP, 9. Pułku Czołgów i 28. Pułku Artylerii Pancerniej, 11. DZmot. zaś na bazie 11. DP, 6. Pułku Czołgów i 25. Pułku Artylerii Pancerniej.

⁴⁶ Dyrektywa Ministra Obrony Narodowej nr 6 z 24 lutego 1949 r. i Rozkazy Ministra Obrony Narodowej nr 35, 36 i 37 z 4 marca 1949 r., CAW, Sztab Generalny, sygn. IV.501.1/A, teczką 177, k. 17–21 i 33; J. Kajetanowicz, *Polskie wojska lądowe...*, s. 148; E. Kospath-Pawłowski, S. Maksimiec, B. Marto-

Tabela 5

Przeformowanie 8. DP na 8. DZmot. wiosną 1949 r.

Jednostka	Stare miejsce postoj u	Nowe miejsce postoj u	Termin zakończenia przeniesienia	Do jakiej jednostki wejdzie	Uwagi
Jednostki 8. DP pozostałe w zreorganizowanej 8. DZmot.					
Dowództwo 8. DP	Łódź	Koszalin	25 maja	8. DZmot.	
32. pp z 8. DP	Skierniewice	Rogowo	15 czerwca	8. DZmot.	przeformowany na 32. zmotoryzowany pp
34. pp z 8. DP	Łódź	Słupsk	15 czerwca	8. DZmot.	przeformowany na 34. zmotoryzowany pp
28. Kompania Łączności z 8. DP	Łódź	Koszalin	25 maja	8. DZmot.	przeformowana na 28. Batalion Łączności
19. bsap. z 8. DP	Łódź	Unieście	15 czerwca	8. DZmot.	
Jednostki 8. DP wydzielone i włączone w skład 2. DP					
36. pp z 8. DP	Łowicz	Lubliniec	15 czerwca	2. DP	
37. pal z 8. DP	Skierniewice	Tarnowskie Góry	15 czerwca	2. DP	
11. dappanc.	Skierniewice	Tarnowskie Góry	15 czerwca	2. DP	
Jednostki z 12. DP włączone w skład zreorganizowanej 8. DZmot.					
39. pp z 12. DP	Trzebiatów	Trzebiatów	15 czerwca	8. DZmot.	przeformowany na 39. zmotoryzowany pp
34. pal z 12. DP	Kołobrzeg	Kołobrzeg	15 czerwca	8. DZmot.	
15. dappanc. z 12. DP	Kołobrzeg	Kołobrzeg	15 czerwca	8. DZmot.	przeformowany na 91. papanc.
Inne jednostki włączone w skład zreorganizowanej 8 DZmot.					
9. Pułk Czołgów Średnich	Szczecin	Słupsk	15 czerwca	8. DZmot.	
28. Pułk Artylerii Pancernej	Śrem	Słupsk	15 czerwca	9. Pułk Czołgów Średnich	włączony w skład 9. Pułku Czołgów
20. dappanc. z 16. DP	Wejherowo	Kołobrzeg	15 czerwca	8. DZmot.	przeformowany na 91. papanc.

wicz, P. Matusak, G. Nowik, D. Radziwiłłowicz, *9 Dywizja Piechoty w dziejach...*, s. 143; A. Dwornik, *8 Drezdeńska Dywizja Piechoty...*, ABAON, sygn. 9542, s. 96–97; E. Kospath-Pawłowski, P. Matusak, D. Radziwiłłowicz, *8 Dywizja Piechoty w dziejach...*, s. 181.

Jednostki nowo sformowane

15. Pułk Moździerzy, 12. Dywizjon Artylerii Przeciwlotniczej, 5. Batalion Rozpoznawczy, 41. Kompania Samochodowa, Ruchomy Warsztat Naprawy Czołgów nr 1, Ruchomy Warsztat Naprawy Sprzętu Artyleryjskiego nr 2 oraz Ruchomy Warsztat Naprawy Samochodów nr 3
--

Źródło: Plan dyslokacji jednostek WP z 30 marca 1949 r., CAW, Sztab Generalny, sygn. IV.501.1/A, teczka 670, k. 30–31; Rozkaz Ministra Obrony Narodowej nr 46 z 30 marca 1949 r., CAW, Sztab Generalny, sygn. IV.501.1/A, teczka 177, bez paginy.

Wdrożenie w życie powyższych założeń spowodowało z jednej strony reorganizację 8. DP oraz zmianę jej dyslokacji, związaną z jej podporządkowaniem dowództwu Pomorskiego OW i przeniesieniem na Pomorze Środkowe (por. tab. 5). W myśl rozkazu z 30 marca 1949 r. dotychczasowa 8. DP miała zostać do połowy czerwca przeformowana na 8. DZmot., którą miano utworzyć na bazie kilku jednostek 8. DP, 9. Pułku Czołgów Średnich, 28. Pułku Artylerii Pancерnej oraz wydzielonych jednostek ze składu 12. i 16. DP. W tym celu z dotychczasowej 8. DP wyłączono 36. pp, 37. pal i 11. dappanc., które wcielono do 2. DP (na miejsce wyłączonych z jej składu 5. pp, 2. pal i 2. dappanc. – przekazanych z kolei na potrzeby reorganizującej się 12. DP). Natomiast pozostałe pododdziały 8. DP zostały przeformowane w maju i czerwcu następująco: dowództwo 8. DP – na dowództwo 8. DZmot., 32. i 34. pp – na 32. i 34. zmotoryzowane pp, 28. Kompania Łączności – na 28. Batalion Łączności, jedynie 19. bsap. wcielono do zreorganizowanej dywizji bez żadnych zmian. Z kolei, celem uzupełnienia składu nowej 8. DZmot., włączono do niej trzy nowe jednostki wydzielone z 12. DP: 39. pp – przeformowany na 39. zmotoryzowany pp, 34. pal oraz 15. dappanc., który wraz z 20. dappanc. (wydzielonym ze składu 16. DP) – przeformowano na 91. pappanc. Ponadto, w skład 8. DZmot. wszedł 9. Pułk Czołgów Średnich⁴⁷ oraz nowo sformowane – 15. Pułk Moździerzy, 12. Dywizjon Artylerii Przeciwlotniczej, 5. Batalion Rozpoznawczy, 41. Kompania Samochodowa, Ruchomy Warsztat Naprawy Czołgów nr 1, Ruchomy Warsztat Naprawy Sprzętu Artyleryjskiego nr 2 oraz Ruchomy Warsztat Naprawy Samochodów nr 3⁴⁸.

⁴⁷ W skład zreorganizowanego pułku włączono działa pancерne i kadry reformowanego w Śremie 28. Pułku Artylerii Pancерnej.

⁴⁸ Rozkaz Ministra Obrony Narodowej nr 3/III z 1 kwietnia 1949 r. oraz Plan dyslokacji jednostek WP z 30 marca 1949 r., CAW, Sztab Generalny, sygn. IV.501.1/A,

Ogółem 8. DZmot. – sformowana wiosną 1949 r. na podstawie etatów nr 5/41–54 – miała liczyć 100 28 wojskowych (w tym 1062 oficerów i 2487 podoficerów) oraz 304 pracowników kontraktowych, na uzbrojeniu zaś posiadać: 1568 pistoletów, 2517 pistoletów maszynowych, 4564 karabinów, 210 karabinów dla strzelców wyborowych, 327 RKM, 128 CKM, 76 czołgów średnich T-34, 21 dział pancernych SU-85, 5 samochodów pancernych, 120 dział (w tym 21 kalibru 37 mm, 73 armaty 76 mm i 26 haubic 122 mm), 150 moździerzy (w tym 90 kalibru 82 mm i 60 kalibru 120 mm), 655 samochodów, 186 ciągników i 82 motocykle. Pod względem organizacyjnym w skład 8. DZmot. – której stan etatowy wzrósł niemal trzykrotnie – od lata 1949 r. wchodziły: dowództwo dywizji, trzy zmotoryzowane pułki piechoty, po jednym pułku czołgów, pułku artylerii lekkiej, pułku artylerii przeciwpancernej i pułku moździerzy, jeden samodzielny dywizjon artylerii przeciwlotniczej, trzy samodzielne bataliony (saperów, rozpoznawczy i łączności), jedna samodzielna kompania samochodowa oraz trzy polowe warsztaty remontowe (szczegółowy skład dywizji, jej organizację i etaty podaje tab. 6)⁴⁹.

Tabela 6

Organizacja 8. DZmot. latem 1949 r. po przeniesieniu na Pomorze Środkowe

Wyszczególnienie	Etat	Stan etatowy	Miejsce stacjonowania
Dowództwo 8. DZmot.	5/41	66 wojskowych i kontraktowych	Koszalin, ul. Zwycięstwa 136
32. zmot. pp	5/42	1 768 wojskowych i 22 kontraktowych	Rogowo (leży między Dźwirzynem a Mrzeżynem)
34. zmot. pp	5/42	1 768 wojskowych i 22 kontraktowych	Słupsk, ul. Rokossowskiego 61 (obecnie ul. Szczecińska)
39. zmot. pp	5/42	1 768 wojskowych i 22 kontraktowych	Trzebiatów, ul. Zagórska 21
9. Pułk Czołgów Średnich	5/43	950 wojskowych i 26 kontraktowych	Słupsk, ul. Rokossowskiego 45/51 (obecnie ul. Szczecińska)
4. pal	5/44	859 wojskowych	Kołobrzeg,

teczka 670, k. 19 i 30–31; Rozkaz Ministra Obrony Narodowej nr 46 z 30 marca 1949 r., CAW, Sztab Generalny, sygn. IV.501.1/A, teczka 177, bez paginy.

⁴⁹ J. Kajetanowicz, *Polskie wojska lądowe...*, s. 153 i 200–201.

		i 18 kontraktowych	ul. Koszalińska
15. Pułk Moździerzy	5/45	724 wojskowych i 15 kontraktowych	Kołobrzeg, ul. Stalina (obecnie ul. Mazowiecka)
91. pappanc.	5/46	622 wojskowych i 18 kontraktowych	Kołobrzeg, ul. Szczecińska 2
5. Batalion Rozpoznawczy	5/47	316 wojskowych i 9 kontraktowych	Koszalin
28. Batalion Łączności	5/48	302 wojskowych i 9 kontraktowych	Koszalin, ul. Zwycięstwa 204
19. bsap.	5/49	319 wojskowych i 1 kontraktowy	Unieście
12. Dywizjon Artylerii Przeciwlotniczej	5/50	351 wojskowych i 6 kontraktowych	Koszalin, ul. Zwycięstwa 254
41. Kompania Samochodowa	5/51	47 wojskowych	Koszalin, ul. Koszarowa
Ruchomy Warsztat Naprawy Czołgów nr 1	5/52	78 wojskowych	Koszalin
Ruchomy Warsztat Naprawy Sprzętu Artyleryjskiego nr 2	5/53	26 wojskowych	Koszalin
Ruchomy Warsztat Naprawy Samochodów nr 3	5/54	60 wojskowych	Koszalin, ul. Koszarowa (blok nr 35)

Źródło: Etaty nr 5/41–54 dywizji zmotoryzowanych z 30 marca 1949 r., CAW, Etaty, sygn. 1544.73.1221.

Zasadnicza reorganizacja 8. DP – połączona z jej przeniesieniem na Pomorze Środkowe – miała zostać zakończona do połowy czerwca 1949 r. Wstępne działania w tym kierunku dowództwo dywizji podjęło w kwietniu i maju, lecz pierwsze przegrupowania do nowych garnizonów nastąpiły dopiero pod koniec maja, co potwierdza fakt, iż jeszcze w jednym z ostatnich wykazów dyslokacyjnych znajdującego się w trakcie rozformowania Poznańskiego OW z 5 maja został wymieniony dotychczasowy skład owego związku taktycznego stacjonującego w swych dotychczasowych garnizonach na terenie województwa łódzkiego⁵⁰. Przeniesienie jednostek 8. DP na obszar Pomorskiego OW nastąpiło w czerwcu 1949 r., kiedy to poszczególne oddziały dywizji mające wejść w skład 8. DZmot. – w myśl rozkazów Ministerstwa Obrony Narodowej – zo-

⁵⁰ Wykaz dyslokacyjny Poznańskiego OW z 5 maja 1949 r., CAW, Śląski OW, sygn. IV.510.4/A,teczka 237, k. 5.

stały przemieszczone do wyznaczonych im nowych miejsc zakwaterowania i połączone w nowy związek taktyczny. Wspomniana dywizja po przybyciu do nowych garnizonów (Koszalin, Kołobrzeg, Rogowo, Słupsk, Trzebiatów i Unieście) została podporządkowana dowództwu Pomorskiego OW i włączona w skład 1. Korpusu Pancernego, co zakończyło dzieje jednostek 8. DP na ziemi łódzkiej, gdyż pozostałe jednostki z jej dawnego składu zostały włączone do zreorganizowanej 2. DP i przeniesione do Lublińca (36. pp) oraz Tarnowskich Gór (37. pal i 11. dappanc.). Pobyt 8. DP na ziemi łódzkiej, choć stosunkowo krótki, był ważnym elementem w jej historii, zapoczątkowując okres pokojowej pracy szkoleniowej. Jednak ów zaledwie dwuletni pobyt na tym terenie nie zapisał się w trwalszy sposób na kartach historii owego regionu, dlatego też głównym celem niniejszego artykułu było poszerzenie dotychczasowej wiedzy w tym zakresie.

WITOLD JARNO

The 8th Dresden Infantry Division named after Bartosz Głowacki in the district of Łódź 1946–1949

The article describes the history of the 8th Infantry Division in district of Łódź in the years 1946–1949. It is a little known episode in the history of this province. This division was created in 1944 and took part in the final period of the Second World War. After the war was directed to the fight against the armed underground in south-easterly Poland. In autumn 1946 the Ministry of Defence decided to move the 8th Infantry Division to new garrisons, situated in the Łódź region. Military units were located in Łódź (Command of the 8th Division and 34 Infantry Regiment), Skierniewice (32 Infantry Regiment and 37 Regiment of Artillery, Łowicz (36 Infantry Regiment) and Kutno (19 Sapper Battalion and 11 Anti-tank Artillery Battalion). Commanders of this Infantry Division were in the years 1946–1949: Colonel Stanisław Habowski, Colonel Józef Bielecki and Colonel Józef Batkiewicz. The article describes organization of the 8th Infantry Division and changes in its structure in the years 1946–1949, higher military cadre, training and changes in units dislocation. History of the 8th Infantry Division in the Łódź region ended in 1949, when it was moved to the Central Pomerania.